

Vaikutusten ennakoarviointi

Sisällysluettelo

Vaikutusten ennakoarviointi.....	1
Johdanto.....	3
Mitä vaikutusten ennakoarviointi on?	4
Milloin ennakoarviointi tehdään?.....	4
Suppea vai laaja arviointi?	5
Mitä vaikutuksia arvioidaan?.....	6
Millä aikajänteellä vaikutuksia arvioidaan?	7
Vaihtoehdot ja nollavaihtoehto.....	7
Kuntalaisten osallistaminen	7
Ennakoarvioinnin vaiheet	8
Lisämateriaaleja.....	9
Vaikutusten ennakoarvioinnin lomake.....	10

Johdanto

Kunnassa tehtävät päätökset ulottuvat kauas: ne muovaavat palveluja, vaikuttavat ihmisten arkeen ja sitovat resursseja usein vuosiksi eteenpäin. Siksi on tärkeää pysähtyä jo valmisteluvaiheessa kysymään: mitä tästä seuraa, kenelle ja milloin? Vaikutusten ennakoarviointi on tapa tehdä tämä järjestelmällisesti. Se jäsentää ajattelua, tuo esiin eri näkökulmia ja antaa päätöksentekijöille paremman pohjan tehdä harkittuja ratkaisuja.

Vaikutusten ennakoarvioinnissa kuvataan ehdotuksen myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia.

Vaikutusten lisäksi ennakoarvioinnissa tuodaan esille vaihtoehtoisia ratkaisuja päätökselle.

Vaikutusten ennakoarviointi lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja avoimuutta.

Ennakoarvioinnissa otetaan huomioon vaikutukset kuntalaisiin, lapsiin, ympäristöön, organisaatioon ja henkilöstöön, talouteen, yrityksiin ja strategiaan. Vaikutuksia arvioidaan lyhyellä ja pitkällä aikajänteellä riippuen siitä millainen päätös on kyseessä.

Kuntaliitto on antanut vuonna 2011 suosituksen vaikutusten ennakoarvioinnista kunnallisessa päätöksenteossa.

Mitä vaikutusten ennakoarviointi on?

Vaikutusten ennakoarviointi tarkoittaa, että valmisteilla olevan päätöksen mahdollisia seurauksia arvioidaan etukäteen. Ennakoarvioinnin tavoitteena on tuoda valmisteluun ja päätöksentekoon lisää selvyttä. Arvioinnissa tarkastellaan erilaisia vaihtoehtoja ja niiden myönteisiä, kielteisiä ja neutraaleja vaikutuksia eri näkökulmista. Ennakoarviointia voidaan käyttää mm. päätösesitysten laadinnassa, toiminnan tavoitteiden asettamisessa ja tavoitteiden toteutumisen seurannassa.

Useat lait ja sopimukset velvoittavat kuntia arvioimaan päätöksensä vaikutuksia:

- **Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)** 6 § edellyttää, että kunta ottaa päätöksenteossaan huomioon päätöksensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.
- **YK:n lapsen oikeuksien sopimus** edellyttää, että lapsia koskevissa päätöksissä lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon.
- **Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005)** 3 § velvoittaa selvittämään merkittävät ympäristövaikutukset suunnitelmien valmistelun aikana.
- **Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)** 4 § ohjaa arvioimaan etukäteen päätösten sukupuolivaikutuksia.

Milloin ennakoarviointi tehdään?

Käytännössä arviointi on tarpeen ainakin silloin, kun:

- päätöksellä on välittömiä tai merkittäviä välillisiä vaikutuksia kuntalaisten hyvinvointiin, terveyteen, ympäristöön tai elinoloihin
- kyseessä on merkittävä muutos palveluissa tai palvelujen järjestämistavassa
- päätös on taloudellisesti, toiminnallisesti tai strategisesti merkittävä
- päätös koskee suoraan tai välillisesti lapsia ja nuoria
- päätöstä on vaikea perua tai korjata jälkikäteen
- asia on uusi, kiistanalainen tai herättää todennäköisesti ristiriitaisia tulkintoja

- päätöksellä on merkittäviä vaikutuksia alueen elinkeinoelämään tai vetovoimaan

Arviointia **ei tarvita**, kun kyseessä on esimerkiksi tiedoksi merkittävät asiat, oikaisuvaatimus, viranhaltijan nimeäminen, yksilöä koskeva asia, toiminnan seuranta tai lakisääteinen velvoite, johon ei liity harkintavaltaa. Epäselvässä tilanteessa kannattaa tehdä ainakin suppea arviointi.

Suppea vai laaja arviointi?

Vaikutusten ennakoarvioinnin voi tehdä joko suppeasti tai laajasti. Ennakoarvioinnin laajuus vaatii tapauskohtaista harkintaa. Suppeaa ennakoarviointia käytetään, kun vaikutukset eivät ole merkittäviä ja valmistelu vaatii nopeaa reagointia. Laajaa ennakoarviointia tarvitaan silloin kun vaikutukset ovat merkittäviä tai ristiriitaisia.

Suppea ennakoarviointi:

- Valmistelu muutaman viranhaltijan toimesta.
- Asiassa ei ole suuria ristiriitoja.
- Tietoa on valmiiksi saatavilla.
- Päätös ennakoarvioinnista kuuluu palvelualueen esittelijälle tai johtoryhmälle.
- Päätösvaihtoehtojen määrä: mahdollisuuksien mukaan nollavaihtoehto ja yksi muutosvaihtoehto.
- Päätöksentekoelein: viranhaltija, lautakunta tai kaupunginhallitus/kaupunginvaltuusto.

Laaja ennakoarviointi:

- Palvelualueiden rajat ylittäviä vaikutuksia.
- Asia on moniulotteinen ja siinä saattaa olla ristiriitoja/useita järjestämismahdollisuuksia.
- Valmistelussa tarvitaan eri näkökulmista tietoa, osaamista ja asiantuntijuutta. Arvioinnin tueksi tulee kerätä tietoa esimerkiksi kuntalaisilta ja valmisteluun tulee osallistaa eri näkökulmia edustavia ihmisiä mahdollisuuksien mukaan.
- Päätös ennakoarvioinnista kuuluu kaupungin johtoryhmälle.
- Päätösvaihtoehtojen määrä: Mahdollisuuksien mukaan useampi vaihtoehto nollavaihtoehdon lisäksi.
- Valmisteluun voidaan nimetä valmistelutyöryhmä.
- Päätöksentekoelein: kaupunginhallitus tai kaupunginvaltuusto.

Mitä vaikutuksia arvioidaan?

Päätösten vaikutukset harvoin rajoittuvat vain yhteen alueeseen. Siksi arvioinnissa on tarkasteltava vaikutuksia monelta kantilta samanaikaisesti. Keskeisiä näkökulmia ovat:

- **Kuntalaisvaikutukset:** Miten päätös vaikuttaa ihmisten terveyteen, hyvinvointiin, toimeentuloon, palvelujen saatavuuteen tai osallistumismahdollisuuksiin? Kohdistuuko vaikutus tasaisesti vai erityisesti johonkin väestöryhmään?
- **Lapsivaikutukset:** Lapsivaikutusten arviointi on oma lakisääteinen kokonaisuutensa. On tarkasteltava, miten päätös vaikuttaa lasten ja nuorten kasvuun, kehitykseen, turvallisuuteen, harrastamiseen ja palveluihin. Monet lapsiin kohdistuvat vaikutukset ovat välillisiä, kuten esimerkiksi vanhempien taloudellinen tilanne tai liikennejärjestelyt, ja siksi ne jäävät helposti huomaamatta ilman tietoista tarkastelua.
- **Ympäristövaikutukset:** Vaikutukset ihmisten elinoloihin, ilmastoon, luonnon monimuotoisuuteen, maaperään, vesistöihin sekä rakennettuun ympäristöön ja maisemaan.
- **Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset:** Miten päätös muuttaa henkilöstön määrää, tehtäviä, osaamista tai työhyvinvointia? Muuttuvatko organisaatioiden väliset suhteet tai palvelujen tuottamistavat?
- **Taloudelliset vaikutukset:** Välittömät kustannukset ja säästöt, mutta myös epäsuorat taloudelliset seuraukset: vaikutukset kotitalouksien talouteen, asiakasmaksuihin tai palvelutuotannon rakenteeseen. Taloudelliset vaikutukset kannattaa arvioida viimeisenä, sillä niihin vaikuttavat usein muiden osa-alueiden arvioinnissa esiin nousevat seikat.
- **Yritysvaikutukset:** Vaikutukset alueen elinkeinoelämään, yritysten toimintaedellytyksiin, kilpailuun ja alueen vetovoimaisuuteen.
- **Strategiavaikutukset:** Tukeeko tai heikentääkö päätös kunnan strategisten tavoitteiden toteutumista?

Eriyistä huomiota tulee kiinnittää haavoittuviin väestöryhmiin: lapsiin ja nuoriin, ikääntyneisiin, vammaisiin, pienituloisiin, maahanmuuttajiin ja muihin vähemmistöihin. Heille koituvat vaikutukset jäävät helposti näkymättömiin, jos arviointia tehdään vain enemmistön näkökulmasta.

Vaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös vaikutusten ketjuuntuminen. Eri vaikutustyyppit, kuten ympäristövaikutukset ja talousvaikutukset, muodostavat toisiinsa nähden ketjuja, joissa vaikutukset muodostuvat monen eri vaikutustyyppin yhteisvaikutuksena. Vaikutusten ketjuuntumisen vaikutukset nähdään usein vasta pitkän ajan kuluttua.

Millä aikajänteellä vaikutuksia arvioidaan?

Päätösten vaikutukset eivät aina näy heti. Siksi arvioinnissa on tarkasteltava sekä lyhyen että pitkän aikavälin vaikutuksia. **Lyhyt aikaväli** kattaa tyypillisesti kuluvan vuoden tai valtuustokauden. Lyhyen aikavälin vaikutukset ovat usein suurempia ja helpommin ennakoitavissa. **Pitkä aikaväli** ulottuu valtuustokauden yli. Monet vaikutukset, erityisesti ympäristö-, lapsi- ja terveysvaikutukset, näkyvät vasta vuosien tai vuosikymmenten kuluttua. Pitkän aikavälin tarkastelu on tärkeää myös siksi, että joitakin päätöksiä on vaikea tai mahdoton perua jälkikäteen. Esimerkiksi kaavoitusratkaisut tai palveluverkon muutokset sitovat usein seuraavienkin valtuustokausien liikkumavaraa.

Vaihtoehdot ja nollavaihtoehto

Päätösesityksille on tärkeää muodostaa vaihtoehtoja. Vaihtoehtoja voi olla useita. Nollavaihtoehto tarkoittaa tilannetta, jossa mitään ei tehdä: nykyinen toimintatapa jatkuu ennallaan. Se on mukana arvioinnissa vertailukohtana, jota vasten muita vaihtoehtoja peilataan. Nollavaihtoehtoa voidaan käyttää myös nykyhetken arvioinnissa yksin ilman vertailtavia vaihtoehtoja. Nollavaihtoehto pakottaa kysymään: mitä tapahtuu, jos emme tee mitään? Arvioinneissa voidaan tarkastella useampaakin vaihtoehtoa, kuten kompromissivaihtoehtoja ja maksimivaihtoehtoa. Kompromissivaihtoehto on usein realistinen vaihtoehto ja maksimivaihtoehto päätösesitys parhaimmillaan ilman esimerkiksi taloudellisia rajoitteita. Mitä merkittävämpi ja kiistanalaisempi päätös, sitä useamman vaihtoehdon tarkastelu on perusteltua. Erilaisia vaihtoehtoja voi ja kannattaa tuoda esille eikä esiin tuotuihin nollavaihtoehtoon, kompromissivaihtoehtoon ja maksimivaihtoehtoon kannata jäädä liiallisesti kiinni, jos tilanteeseen sopii paremmin jotkin muut vaihtoehdot.

Kuntalaisten osallistaminen

Laadukas ennakoarviointi saavutetaan monipuolisen asiantuntijuuden käytöllä ja ottamalla huomioon päätöksen kohteena olevien kokemuksia. Kuntalaisten osallistaminen voi olla hyödyllistä varsinkin mittavissa palveluverkkoa koskevissa asioissa. Kuntalaisten osallistaminen voi tapahtua esimerkiksi strategiatyön, investointien, määrärahojen kohdentamisen, kunnan tapahtumatoiminnan ja peruskorjaushankkeiden yhteydessä. Kuntalaisia voidaan osallistaa esimerkiksi vaikuttamiselinten, vanhusneuvoston, vammaisneuvoston ja nuorisovaltuuston,

yhdistysten, oppilaskuntien ja vanhempainyhdistysten, yrittäjäyhdistysten, urheiluseurojen, kunnan tilaisuuksien ja tapahtumien sekä kuntalaiskyselyiden ja keskusteluiltojen kautta.

Ennakoarvioinnin vaiheet

1. Päätös ennakoarvioinnin tekemisestä.
2. Arvioinnin laajuudesta ja menetelmistä päättäminen.
3. Olemassa olevan tiedon kartoittaminen.
4. Päätösvaihtoehtojen muodostaminen. Vaihtoehtoiset päätösesitykset voidaan muodostaa esim. nollavaihtoehdosta, maksimivaihtoehdosta sekä yhdestä tai useammasta kompromissivaihtoehdosta.
5. Arvioinnissa tarvittavien tietojen kerääminen.
6. Vaihtoehtojen vertailu. Vertaillaan vaihtoehtoja toisiinsa. Vertailun tulos kirjoitetaan perustelutekstiin. Arviointitaulukkoon kirjataan vaikutuksen suuruus ja suunta (+/-) sekä vaikutuksen kuvaus.
7. Päätösesityksen laadinta. Vaihtoehtojen vertailun jälkeen esittelijä esittää päätettäväksi parhaimpina pitämänsä ratkaisuvaihtoehdon. Arvioinnin aikana tehdyt huomiot vaikutuksista tulee tiivistää esitykseen.
8. Päätöksen seuranta. Päätöksen tekemisen jälkeen päätetään toteutumisen ja vaikutuksen arvioinnista ja seuraamisesta.

Lisämateriaaleja

Kuntaliitto

- [Suositus vaikutusten ennakkoarvioinnista kunnallisessa päätöksenteossa \(2011\)](#)

Verkkokoulutukset

- [Ennakkoarviointi – Tunnista työsi vaikutukset ihmisten hyvinvointiin](#)

Lapset

- [Lapsivaikutusten arviointia lasten kanssa](#)
- [Miten lapsivaikutusten arviointi toteutetaan? | UNICEF](#)
- [Lapsivaikutusten arviointi](#)
- [Lapsivaikutusten arviointi - Mannerheimin Lastensuojeluliitto](#)

THL

- [Vaikutusten ennakkoarviointi | Innokylä](#)

Yritykset

- [Yritysvaikutusten-arvioinnin-kasikirja.pdf](#)

Vaikutusten ennakoarvioinnin lomake

Tee arviointi, jos

- asialla on suoria tai välillisiä merkittäviä vaikutuksia,
- palvelu, sen järjestämistapa tai saatavuus muuttuu olennaisesti tai
- kyseessä on taloudellisesti, toiminnallisesti tai strategisesti merkittävä ratkaisu.

Ennakoarviointia ei tehdä, kun kyseessä on oikaisuvaatimus, viranhaltijoiden nimeäminen, tiedoksi merkittävä asia tai lautakunnan toimialaan kuuluva erityisasia.

Merkkien selitykset:

++ Merkittävä ja/tai pitkäaikainen myönteinen vaikutus	+ Lyhytaikainen myönteinen vaikutus
-- Merkittävä ja/tai pitkäaikainen kielteinen vaikutus	- Lyhytaikainen kielteinen vaikutus
0 Neutraali vaikutus / ei vaikutusta	/ Ristiriitainen vaikutus

1. Perustiedot

Päätöksen / asian otsikko	
Valmistelija(t)	
Arviointiin osallistuneet	
Päätöksentekijä / toimielin	
Päivämäärä	

2. Päätösvaihtoehdot

Vaihtoehto 0	<i>Nykytila – mitä tapahtuu, jos asialle ei tehdä mitään:</i>
Vaihtoehto 1	<i>Muutosvaihtoehto 1 kuvaus:</i>
Vaihtoehto 2	<i>Muutosvaihtoehto 2 kuvaus:</i>

3. Vaikutusten arviointi

Arvioi vaikutukset kussakin kategoriassa molempia vaihtoehtoja vasten. Jätä tyhjäksi kohdat, joihin päätöksellä ei ole vaikutusta. Vaihtoehtoa 2 ei tarvitse täyttää kuin tarvittaessa laajassa arvioinnissa.

Vaikutuksen kohde	Vaihtoehto 0: Vaikutus	+/-	Vaihtoehto 1: Vaikutus	+/-	Vaihtoehto 2: Vaikutus	+/-
-------------------	---------------------------	-----	---------------------------	-----	---------------------------	-----

Kuntalaisvaikutukset

Terveys ja hyvinvointi (fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen)						
Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (sukupuoli, kieli, kulttuuri, vähemmistöt, ikä)						
Palvelujen saatavuus, kattavuus ja laatu (myös kunnan eri alueilla, kielillä ja eri ryhmille)						
Turvallisuus (ml. tietoturva)						
Digitaidot						

Toimeentulo ja työllisyys						
Jokin muu, mikä						

Lapsivaikutukset

Lasten ja nuorten terveys ja hyvinvointi						
Kasvu, kehitys ja oppiminen						
Turvallisuus ja turvallisuuden tunne						
Liikkuminen, harrastaminen ja vapaa-aika						
Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja osallistua						
Perheiden taloudellinen tilanne ja vanhempien hyvinvointi						
Haavoittuvassa asemassa olevat lapset						
Jokin muu, mikä						

Yritysvaikutukset

Yritysten toiminta, niiden välinen kilpailu ja kansainvälinen kilpailukyky ja markkinoiden toimivuus						
Alueen vetovoimaisuus ja yritysilmapiiri						
Palvelurakenne ja markkinatoiminta						
Työllisyys ja elinkeinoelämä						
Jokin muu, mikä						

Ympäristövaikutukset

Ihmisten elinolot, terveys ja viihtyvyys						
Maaperä, luonnon monimuotoisuus, ilmasto						
Maisema kaupunkikuva, kulttuuriperintö						
Ilmasto ja hiilijalanjälki						
Liikenne ja liikkuminen						
Jokin muu, mikä						

Vaikutukset strategiaan

Vireä elinkeinoelämä ja monipuolinen työpaikkatarjonta						
Viihtyisää asumista keskustasta kyliin						
Tavoitteena hyvinvoiva ja osallistuva kuntalainen.						
Kestävästi ja rohkeasti kehittyvä Viitasaari						

Taloudelliset vaikutukset

Arvioidut kustannukset tai säästöt						
Vaikutukset kuntalaisten talouteen ja kotitalouksiin						
Kaupunkikonsernin rahoitus, voimavarojen jako, työllisyys ja tuottavuus						
Palvelutuotannon muutos						
Jokin muu, mikä						

Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Henkilöstön määrä, asema ja osallisuus						
--	--	--	--	--	--	--

Työhyvinvointi ja osaaminen						
Palvelujen tuottamistavat						
Organisaation tehtävien määrä, laatu tai menettelytavat						
Organisaation raportointi- tiedottamis- ja selvitysvelvoitteet ja muut hallinnolliset tehtävät						
Jokin muu, mikä						

4. Johtopäätökset ja suositus

Yhteenveto keskeisimmistä vaikutuksista (lyhyt ja pitkä aikaväli):

Suosittelut vaihtoehto ja perustelut:

Keinot lieventää mahdollisia kielteisiä vaikutuksia:

5. Seurantasuunnitelma

Miten vaikutuksia seurataan?	
Vastuhenkilö seurannasta	
Seurannan aikataulu	